

**Олійник В. С., к.с.г.н., доцент, Романів А. С., к.г.н., доцент,
Плешинець Т. І., ст. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)**

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Несприятлива демографічна ситуація та певні соціально-економічні чинники призвели до скорочення контингенту учнів та зменшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів, а отже, до зміни їх територіальної організації, яка на сьогодні потребує удосконалення.

У першій половині 1990-х років кількість загальноосвітніх закладів мала тенденцію до зростання. Найбільша їх кількість була досягнута у 1995-96 н.р. (723), але потім почала скорочуватися, причому – найшвидшими темпами у період 2010-12 рр., переважно за рахунок скорочення кількості шкіл I та I-II ступенів у сільській місцевості. Водночас кількість шкіл I-III ступенів зростала у зв'язку з переходом низки закладів I-II ступенів у категорію закладів I-III ступенів.

Найбільша кількість загальноосвітніх навчальних закладів характерна для районів рівнинної частини області, а саме для м. Мукачеве та Мукачівського р-ну (93), м. Ужгорода та Ужгородського р-ну (86), Тячівського р-ну (78). Найменша кількість таких закладів у гірських районах: Воловецькому (22), Перечинському (23). Дослідження динаміки кількості навчальних закладів в розрізі районів показують певні територіальні відмінності. Найбільше скорочення закладів відбулося у гірських районах. Зокрема, у Міжгірському р-ні кількість закладів скоротилася з 54 до 35. Загальноосвітні заклади були закриті у Перечинському, Великоберезнянському, Рахівському р-нах. У Виноградівському, Тячівському р-нах кількість таких закладів зростає.

На рівень доступності освітніх послуг для населення впливає щільність навчальних закладів. Особливо гостро стоїть проблема в гірських районах, у яких в територіальній системі розселення переважають дрібні села. При низькій щільності закладів середньої освіти кількість бажаючих отримати освіту зменшується, це призводить до зниження наповнюваності класів, скорочення кількості паралелей, вивільнення вчителів-предметників та впливає на якісні параметри освіти. Важливим чинником, що визначає щільність навчальних закладів, є рівень урбанізації. В районах з вищим рівнем урбанізації щільність навчальних закладів, як правило, вища. Проте, на розташування закладів середньої освіти впливають і природні особливості регіону. В межах рівнинної території Берегівщини, Ужгородського, Мукачівського та Виноградівського р-нів на 1 тис. км² припадає понад 80 навчальних закладів, а на кожні 10 тис. населення

припадає не більше 5 шкіл. У гірських районах (Рахівському, Перечинському, Міжгірському) щільність закладів є значно нижчою (близько 40 закладів на 1 тис. км²), однак рівень забезпечення населення школами є вищим (8-10 шкіл на 10 тис. населення).

Найважливішим фактором для розвитку загальноосвітніх закладів є наявність учнів. Саме зменшення їх контингенту зумовило скорочення загальноосвітніх навчальних закладів. Якщо в 1990-91 н.р. загалом по області було 216,3 тис. учнів, то у 2012-2013 н. р. уже 153,5 тис. учнів. Негативні тенденції прослідковуються і в динаміці випускників загальноосвітніх навчальних закладів області. До 2005 року відбувалося зростання чисельності випускників шкіл I-III ступенів. Така тенденція пояснювалась як позитивними демографічними показниками на початку 1990-х років, так і збільшенням частки учнів, що здобували повну середню освіту. При погіршенні демографічної ситуації кількість випускників з 2008 року почала скорочуватися. Скорочення випускників закладів I-II ступенів розпочалося ще раніше – з початку 2000-х років.

Кількість учнів в розрізі районів загалом співпадає з територіальними особливостями розподілу загальноосвітніх закладів. Найменша чисельність учнів у Воловецькому, Великоберезнянському та Перечинському р-нах. Найбільше учнів навчається у школах Мукачівського, Тячівського, Ужгородського р-нів. Відбувається поступове скорочення кількості учнів. В той же час, існують незначні територіальні відмінності у зміні чисельності учнів за останні роки. Наприклад, в Мукачівському р-ні кількість учнів за останні роки навіть децю зростає.

Найбільші за чисельністю учнів школи у Тячівському та Рахівському р-нах, де на одну школу припадає в середньому понад 300 учнів. В той же час, на одну школу Воловецького та Великоберезнянського р-ну припадає у середньому менше 165 учнів.

Аналіз рівня кадрового забезпечення закладів середньої освіти показує, що чисельність вчителів у загальноосвітніх навчальних закладах з 1990 року постійно зростала (з 15,6 тис. до 18,6 тис.). Помітно зростає кількість вчителів у Міжгірському, Рахівському, Тячівському, Виноградівському р-нах. У області спостерігається нерівномірний рівень завантаженості вчителів. Найбільша чисельність учнів припадає на одного вчителя у Мукачівському р-ні (11,7). Найнижчі показники (менше 6 учнів на одного вчителя) у Великоберезнянському та Міжгірському р-нах. Чіткі територіальні відмінності прослідковуються і у забезпеченні шкіл вчителями. Так, в південно-східній та східній частинах області (Рахівському, Тячівському та Міжгірському р-нах) в середньому на одну школу припадає понад 30 вчителів. Найнижчі показники (до 20 вчителів на одну школу) характерні для північних гірських районів області –

Воловецького та Великоберезнянського. Така забезпеченість вчителями шкіл досить добре корелюється із кількістю учнів по школах.

Рівень розвитку комплексу загальної середньої освіти у регіоні певною мірою кількісно можна відобразити за допомогою коефіцієнта (індексу) локалізації, який можна розраховувати за формулою[1]:

$$K_{ло} = X_i / X_j : Y_i / Y_j, \quad (1)$$

де X_i – кількість осіб, що відвідують загальноосвітні навчальні заклади в i -ому районі; X_j - кількість осіб, що відвідують загальноосвітні навчальні заклади у регіоні в цілому; Y_i – чисельність населення в i -ому районі; Y_j – чисельність населення регіону в цілому.

З рис. 1 видно, що найвищим є рівень розвитку загальної середньої освіти у Рахівському, Тячівському, Виноградівському р-нах, для яких отримано найвищі коефіцієнти локалізації. Найнижчий цей показник в Ужгородському, Свалявському та Великоберезнянському р-нах.

Для прогнозування чисельності учнів загальноосвітніх закладів області застосуємо метод екстраполяції даних. Оскільки будь-який прогноз розробляється з певною часткою ймовірності, розглянемо два сценарії розвитку подій – оптимістичний сценарій розробляється на основі застосування ступеневого тренду екстраполяції даних, песимістичний – на основі логарифмічного тренду.

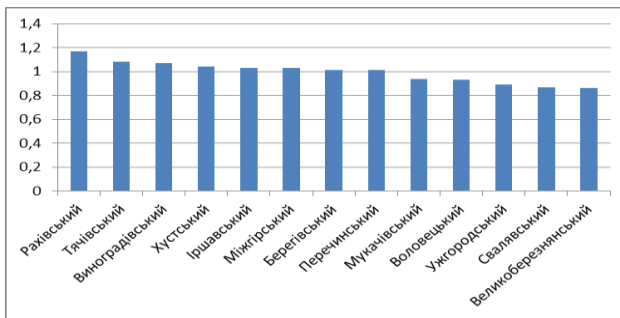

Рис. 1. Коефіцієнт локалізації загальноосвітніх навчальних закладів

Прогноз чисельності учнів у загальноосвітніх школах вказує на їх зменшення у найближчі 5 років до відмітки нижче 15 тис. осіб. Причому, на це вказують як оптимістичний, так і песимістичний варіанти прогнозу. При оптимістичному зменшення відбуватиметься більш повільними темпами. Ймовірність такого прогнозу дуже висока, як видно з величини показника детермінації на рис. 2.

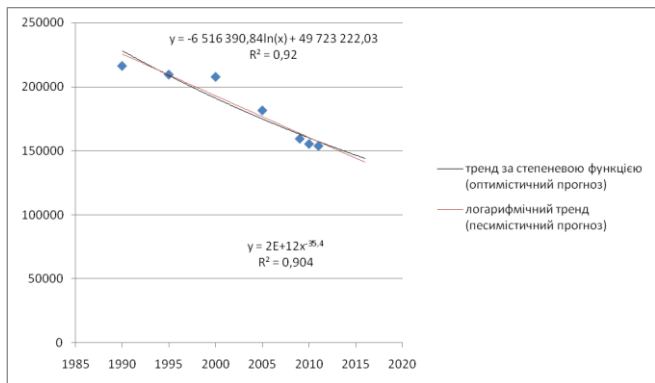

Рис. 2. Прогноз учнів загальноосвітніх навчальних закладів, осіб

Отже, ці тенденції слід врахувати при розробці та реалізації програм розвитку комплексу освіти у регіоні.

1. Симоненко А. М. Суспільно-географічний аналіз освітнього комплексу обласного регіону (теоретико-методологічний підхід) [Електронний ресурс] / А. М. Симоненко. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_15